

га, 11,2–35,9%) відповідно. Гібрид 'Мамай' характеризувався оптимальними параметрами адаптивності (СЦГ = 17,63) та придатністю до вирощування в різних екологічних умовах, здатністю протистояти дії стресових факторів, підтримуючи формування підвищеного рівня продуктивності за роками. Вивчення адаптивного потенціалу нового гібрида порівняно з батьківськими компонентами і стандартами, виявило його високу екологічну пластичність з показником регресії 0,99.

Гібриду кавуна 'Мамай' притаманні дружна віддача врожаю, стійкість до сонячних опіків плодів і стебла, середня стійкість проти поширених хвороб (на рівні зі стандартами).

Держаний реєстр сортів рослин, дозволених для широкого використання в Україні доповнений новим гібридом кавуна звичайного 'Мамай' вітчизняної селекції, який спроможний забезпечити високий вихід якісної ранньої баштанної продукції.

УДК 631.52 (477)

Захарчук О. В., д. е. н., професор, завідувач відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

E-mail: zahar-s@ukr.net

РОЯЛТНІ ТА СЕЛЕКЦІЙНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ЕФЕКТИВНІ НАУКОВІ ІНВЕСТИЦІЇ НАСІННИЦТВА УКРАЇНИ

Важливою складовою розвитку ринку насінництва в Україні є забезпечення реалізації прав інтелектуальної власності на сорти рослин, тобто особистих немайнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин та майнових прав на поширення сорту рослин. Підтвердженням особистих немайнових прав на сорт рослин є свідоцтво про авторство на сорт рослин. Підтвердженням майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин є патент на сорт рослин. Про майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту рослин свідчить свідоцтво про державну реєстрацію сорту рослин.

Щорічно в Україні національними та іноземними заявниками подається від 1000 до 2000 заявок на проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин. Відповідно до реєстрації надходить близько 1500 сортів рослин, з них близько 70% подається іноземними заявниками. На кінець 2020 року до Реєстру сортів рослин внесено 8871 сортів та гібридів, з яких 4991 (56%) – сорти іноземної селекції і 3880 (44%) – сорти національної селекції. Нині вже майже половина сортів, зареєстрованих у державному реєстрі сортів рослин України – це сорти іноземної селекції. При цьому їхня частка зростає, що в умовах нестабільності та нових ризиків, спричинених війною, становить загрозу продовольчій безпеці країни.

Охорону майнових прав на сорт забезпечує ліцензійний договір на використання сорту. За результатами діяльності науково-дослідних установ НААН України процес комерціалізації наукової та наукоємної продукції відбувається вкрай повільно. Водночас за останні роки простежується стійка тенденція до зменшення договорів щодо передачі власниками інтелектуальної власності на сорти рослин дозволів для їх використання і поширення. Так, у 2021 році порівняно з 2013 роком кількість ліцензійних угод у системі науко-

во-дослідних установ НААН України зменшилась у 4 рази. При цьому сума виплат по ліцензійних угодах за 2013–2021 роки зростала лише у гривнях. У доларовому еквіваленті виплати по ліцензійних угодах залишалися майже на одному рівні за виключення незначних коливань в окремі роки. Серед позитивних трендів – збільшення виплат роялті на одну угоду. Така тенденція вкрай негативно позначається на мотивації селекціонерів, розвитку селекційної роботи та свідчить про упущення в організації системи захисту й охорони прав на сорти рослин.

Щорічні платежі складають лише 80–100 мільйонів гривень – це 2-3% від того, що мають отримувати селекціонери. Потенційний розмір сплаченого роялті має становити 5,8 мільярди гривень, в тому числі близько 900 мільйонів гривень від використання насіння вітчизняної селекції, які б пішли на розвиток селекційної галузі та виведення нових сортів та гібридів. 86% з них припадає на зернові культури. Саме вони переважають у вітчизняній селекції. Крім того перехід на селекційні платежі міг би додатково забезпечити селекціонерам понад 700 мільйонів гривень.

Інформаційною базою для розрахунку справедливої (ринкової) вартості сорту рослин є такі дані Реєстру сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал в частині обсягів кондиційного насіння кожного зареєстрованого сорту, пропонуваного до використання в Україні; Інформаційної довідкової системи «Сорт», бюлетень «Охорона прав на сорти рослин» в частині даних розділу «Відомості, внесені до державного реєстру прав інтелектуальної власності», статистичний збірник «Рослинництво України» в частині визначення частки господарств населення у загальній площі посівів кожного виду рослин, оскільки власники малих господарств до 20 га згідно чинного законодавства України не сплачують винагороду володільцю патенту на сорт (гібрид) рослин.

На основі рейтингової оцінки найзатребуваніших у 2021 році сортів озимої пшениці розраховано справедливую (ринкову) та первісну балансову вартість кожного сорту. В основу розрахунків по сплаті роялті покладено дохідний підхід, який на відміну від витратного, не включає визначення вартості сорту через понесені на нього витрати, а натомість передбачає обрахування очікуваного доходу від використання сорту для комерційного продажу на товарні посіви. Встановлено, чим затребуванішим є сорт для товарного виробництва, тим вища його справедлива (ринкова) вартість. Тобто, вона зростає пропорційно кількості насінневих посівів або кількості проданого насіння. Тому для різних сортів ця величина буде суттєво коливатися.

У 2021 році первісна (балансова) вартість сортів озимої пшениці, найзатребуваніших для національних сільськогосподарських товаровиробників, варіювала в межах від 1,1 до 2,5 млн. грн, а середній рівень справедливої (ринкової) вартості сортів озимої пшениці складав би не менше

253,7 млн гривень. Використовуючи такий підхід, можна визначити також справедливую вартість сортів інших сільськогосподарських культур. За даними 2021 року встановлено рейтинги та справедливую вартість сортів сої, а також гібридів кукурудзи та соняшника. При цьому середній термін використання сортів для виробничих цілей нами визначено в розмірі 10 років, а гібридів – 6 років. Ставка роялті відповідно складе для сортів – 8%, а для гібридів – 15%.

У перспективі в Україні слід створити інформаційну систему по сортах рослин. Функцію із створення цієї системи могла б виконувати, наприклад, Насіннева асоціація України. Саме незалежні організації здатні забезпечувати контроль за збором роялті з покупців насіння. Введення системи відрахувань за користування новими сортами дозволило б щорічно залучити в селекційну галузь України внутрішні кошти в сумі 2,0–2,5 млрд. грн, що значно активізувало б її діяльність і сприяло активнішому просуванню вітчизняних сортів на ринки інших країн.

УДК 633.179:631.559

Золотар О. В., к. с.-г. н., старший науковий співробітник

Яремчук Л. П., науковий співробітник

Ілєнко О. О., науковий співробітник

Український інститут експертизи сортів рослин

E-mail: olena03071978@ukr.net

ЕНЕРГЕТИЧНІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ (СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ)

Нині велику увагу в цілому світі приділяють розвитку альтернативних відновлюваних джерел енергії. Через значне здорожчання твердого палива та зменшення кількості природних запасів, використання відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) є одним із актуальних завдань сьогодення. У країнах Європи, Америки та Азії спостерігаються великі темпи розвитку використання ВДЕ. Саме використання енергетичних культур є важливою складовою біоенергетичного сектора Європейського союзу. Біомасу, яку отримують у країнах ЄС та інших країнах, використовують, як при виробництві електрики, тепла так і при виробництві різних видів палива. Інтерес до розвитку ВДЕ у зарубіжних країнах бере свій початок ще з 1970-х років, як наслідок значного підвищення цін на нафту та скорочення її поставок. Гостро поставало питання про використання альтернативних ресурсів відновлюваної енергії: води, вітру, сонця та енергії з біомаси. Першою країною, яка почала розвиток «зеленої» енергетики були США, які ввели «зелений» тариф ще в 1978 році, внаслідок чого в 1991 році країна досягла 4% ВДЕ в енергоспоживанні. На відміну від європейських країн, галузь відновлюваної енергетики в Україні почала розвиватися лише з 2009 року з введенням «зеленого» тарифу. На

сьогодні все більше уваги приділяється розвитку альтернативних відновлюваних джерел енергії, оскільки сировинні запаси викопних видів палива мають тенденцію до вичерпання, а ціна на них постійно зростає.

Метою наших досліджень було вивчити джерела відновлюваної енергії, узагальнити структуру асортименту енергетичних культур в Україні та ефективність їх комерційного використання. Для досягнення поставленої мети були використані загально-прийняті методи досліджень: лабораторні, статистичні, порівняння, узагальнення.

Наша країна, яка відома вирощуванням сільськогосподарських культур, набирає також обертів щодо вирощування енергетичних культур та використання біомаси, як джерела відновлюваної енергії. Енергетичні культури – рослини, які спеціально вирощують для використання в якості біопалива або подальшого виробництва енергії. До них відносять, зокрема, швидкоростучі дерева (плантації різних видів верби і тополі, павлонії) або інші види рослин (свічграс, міскантус), які вирощують на землях, що малопридатні для сільськогосподарського виробництва, що дозволяє зберегти ґрунти від ерозії, збільшити вміст гумусного шару, покращити екологічний стан. На сьогодні є кілька компаній, що займаються